

Resim 40. Doğu Türkistan Buddhist külliyelerinden, bir «toyın» (râhib) hücreindeki ocak. BSM, III, res. 14.

Resim 41, 42. Afrâsiyâb (eski Samarqand)'da bulunmuş, Hâkânî devrinden, ocak parçaları. Rempel' res. 4.

Resim 43. Oğuz ilinde, Hâkânî devrinden, bir keramik tandır parçaları. Ageeva, «Baba-ata», res. 37.

Resim 44. Hâkânî başkenti Üzkend'de bulunmuş keramik çırağlar, Zédneprovskiy, res. 54.

Resim 45. Tirmiz'de, Hâkânî sülâlesinden Tıga Tigin'in, 1091-95 arasında, yaptırdığı Hâkîm ut-Tirmizî türbesindeki iç kubbenin kaymak-taşından tezyînâtı. Pugaçenkova-Rempel', (1965), res. 206.

Resim 46. Farğâna'da (bkz. not 48) Sefid-bulan'da Hâkânî devrinden, Şâh Fâzîl Türbesinde, pişmiş-toprak ve kaymak taşından duvar tezyînâtı. A.N. Bernştam, *Arxitektüre Pamyatniki Kirgizii* (M. 1950).

Resim 47. Argu'da (bkz. not 45), Talas vâdisinde, Hâkânî devri bir sarayın kaymak-taşından duvar ve tavan tezyînâtı. Nusov, res. 4.

Resim 48. Keñgü-tarban'da (bkz. not 47), Karluk devrinden, pişmiş toprak, mimârî kaplamaları. Ageeva, «Sır-deryâ», res. 21.

Resim 49. Argu'daki Hâkânî başkentlerinden Taraz yanında, o devirden, Ayşe Bibi türbesindeki süslemeli mimârî tuğlalar. Margulan, res. 27.

Resim 50. Üzkend'de 1186 târihli türbenin cebhesinden görünüş. Nusov'dan.

Resim 51. Bir Uygur duvar resminde, «kalık» (yüksek köşk) tasviri. Renkli tuğlalar, alt seddin köşesindeki ince kulede ve «kalık»ların kaidelerinde gözükmektedir. Çatı kiremidleri gök renginde keramik'den, Çin usulünde yarı-üstüvânî şeklindedir ve *lim* denen kalas, kuş başları ile bitmektedir. Le Coq, *Chotscho*'dan.

Resim 52. Uygur başkenti Koço'da çok bulunan, mavi ve yeşil renkte, hafif sırlı, damgalama ile süslenmiş duvar tuğlalarından biri. Le Coq, *Chotscho*, lev. 61.

Resim 53. Hâkânî hükümdarı Hüseyin-oğlu IV. İbrâhîm Kılıç Ulug Tamgaç Han'ın (1178-1204) Afrâsiyâb (eski Samarqand)'daki türbesinden, orta kısmı gök rengi sırlı olan bir mimârî kaplama. Rempel' den.

OSMANLI DEVRİ TÜRK YAPI SANATINDA DAMGALI TUĞLALAR

Semavi EYİCE

Bizans yapı sanatında, araştırmacıları hayli yıldanberi uğraştıran ve hakkında şimdiye gelinceye kadar hayli şey söylenip, makaleler yayınlanan bir damgali tuğla problemi vardır. Başta İstanbul'dakiler olmak üzere çeşitli yerlerdeki Bizans yapı ve harabelerinde bulunan tuğlaların üzerinde değişik biçimlerde yazılara raslanır. Bu yazılar bazen Hıristiyanlık işaretleri, has adlar ve kısaltma olarak yazılmış kelimelerdir. Bugüne kadar bu Bizans tuğla damgaları üzerinde önemle durulmasının başlıca sebebi, yazılar arasında raslanan bazı ad ve kelimelerin İmparatorların adları ve yılları ile ilgili görülme istenmesine dayanır. Fakat böyle bir hipotezin inandırıcı olmadığı anlaşılmıştır¹. Dolayısıyla de tarihi bilinmeyen yapıları, bulunan tuğlalarındaki damgaları ile tarihlemek ümidi zayıflamıştır. Bugün Bizans devrine ait pekçok tuğla damgası çeşidi tanımlanarak beraber, bunların birçoğunun üzerlerindeki yazıları veya işaretleri kesin ve tam bir ayırıma tabi tutmak dolayısıyla de ait oldukları yapıların tarihlenmesine ipucu elde etmek henüz zordur. Şimdiki halde bu Bizans devri tuğla damgalarının desen ve yazı olarak sınıflan-

1 Damgali tuğlalar ile en fazla uğraşan İstanbul'da yaşayan amatör-arkeolog E. Mamboury (1878-1953) olmuştur. Bu konudaki hipotezlerini ortaya koyduğu iki araştırma yayınlamıştır : *Une nouvelle lecture raisonnée des inscriptions de briques byzantines et l'emploi de ces dernières dans la datation des monuments des Ve et VIe siècles*, «Byzantion» XIX (1949) s. 113-125; *Les briques byzantines marquées du chrisme*, «Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire Orientales et Slaves» IX (1949) - *Mélanges H. Grégoire*, IX (1949) s. 449-462; Bizans damgali tuğlaları ile ilgili yeni bazı görüşler için ise bkz. A.M. Maleçkos, *He ennoia ton enepigraphon byzantinon plinthon, Pepragmena (= Actes) du IXe Congrès International d'Etudes Byzantines-Thessalonique*, 12-25 Avril 1953, Athènes. 1955, I, s. 264-273; lev. 53-54.

ması yapılabilmekte², bunların arasında dinî sembol ve formlerinin de bulunduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca bazı damgaların dinî tesislerin yani manastırların kendi tuğla harmanlarında yapıldıklarına da ihtimal verilebilir³.

Bizans devri yapı sanatında pek çok sayıda ve çok çeşitli biçimlerde tuğla damgalarının bulunmasına karşılık, Osmanlı devri Türk sanatında tuğlaları damgalamak usulünün olduğuna dair bir ipucu bugüne kadar görülmemiş, veya görülmüşse de şimdiye kadar bu hususta hiçbir şey yayınlanmamıştır. Bir kaç yıl önce karşılaştığımız bir örnek Osmanlı yapı sanatında da bazen tuğlalara damga vurulduğunu hiçbir şüpheye meydan bırakmayacak surette ortaya koymuştur. İşte burada bu konu üzerinde durmak ve ileride araştırmacıların bu bakımdan da incelemeler yapmalarının gerektiğine işaret etmek istiyoruz.

Bahis konusu damgalı tuğla parçası, 1977 yılında İstanbul'da Fındıklı'da Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu binası olan Sıbyan mektebini genişletmek üzere binanın arka kısmında yapılan çalışmalar sırasında bulunmuştur. Adı geçen kurulda görevli M. Gözen Sevinç tarafından raslanan bu tuğlalardan sadece iki tane elde edilebilmiştir⁴. Sıbyan mektebi cadde tarafındaki cephesine bitişik çeşmenin kitabesinden öğrenildiğine göre, H. 1169 (= 1755/56) tarihinde Sultan III. Osman'ın üçüncü kadını Zevki Kadın adına yaptırılarak vakfolunmuştur⁵. Fakat esasında sıbyan mektebini Sadrâzam Silâhdar Bıyıklı Ali Paşa yaptırtmaya başla-

2 Bizans damgalı tuğlaları hakkında etraflı bir bibliyografya için bkz. C. Mango, *Byzantine Brick Stamps*, «*American Journal of Archaeology*» LIV (1950) s. 19-27. Üzerinden otuz yıla yakın bir süre geçmiş olan bu bibliyografyanın tamamlanması gereklidir.

3 İstanbul'da Ayasofya müzesinde gerek eski müdür Muzaffer Ramazanoğlu (1901-1958) gerek sonraki müdür Feridun Dirimtekin (1895-1976) zamanında toplanmış pek çok Bizans damgalı tuğlasının bir koleksiyon halinde Ayasofya'nın bir müstemilâtında sergilenmesi düşünülmüş ve bunun için hazırlık da yapılmıştı. Fakat bu proje gerçekleşmemiştir.

4 Bu damgalı tuğlayı bulan ve yayınlamamızı sağlayan M. Gözen Sevinç'e teşekkür ederim.

5 İbrahim Hilmi Tanışık, *İstanbul çeşmeleri*, II, İstanbul 1945, s. 114, no. 85; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, İstanbul 1308, I, s. 34; Gültekin Oransay, *Osmanoğulları-Osmanlı Devletinde Kim Kimdi?*, Ankara 1969, s. 293. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların kadınları ve kızları* (Türk Tarih Kurumu yayını, VII, 63) Ankara 1980, s. 97.

mış, 1755 yılı içinde sadece iki ay süren Sadrâzamlığı azli ve idamı ile sona erince yarım kalan inşaat Zevki Kadın'ın yardımıyla tamamlanmıştır⁶. Bu yüzden de bu küçük eski eser bu ikinci kurucusunun adı ile tanınır. Mektebin deniz tarafındaki cephesine bitişik taş oda ile mektep binası arasında bağlantıyı sağlamak üzere duvarlar yıkıldığında çıkan moloz arasında bulunan bu damgalı tuğlaların esas sıbyan mektebi binasına mı, yoksa sonradan eklendiği tahmin olunan taş odaya mı ait olduğu anlaşılamamıştır. Zevki Kadın sıbyan mektebinin tam arkasında Sultan Abdülmecid (1839-1861) devrinde yapılan bir çift sahil sarayı (şimdi Güzel Sanatlar Akademisi) bulunmaktadır. Taş odanın bu sahil sarayların mimar Karabet Balyan (1823-1866) tarafından yapımı sırasında eklenmiş olması da ihtimal dışı sayılamaz⁷.

Elimize geçmiş olan tuğla 2 cm 2 kadar kalınlığa sahip ince uzun, yani dikdörtgen biçimdedir. Eni 12 cm kadar olmakla beraber bir kenarı kırık olduğundan boyu anlaşılamamaktadır. Fakat damganın hemen hemen ortaya vurulduğu düşünülecek olursa boyunun da 24 cm kadar olması gerekir. Şu halde tuğla, eninin bir misli uzunlukta bir boya sahip idi. Açık pembe renkte ve her iki yüzü de pek düzgün

6 Ayvansaraylı Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l cevami*, İstanbul 1282, II s. 79; Mehmed Râif, *Mirat-ı İstanbul*, İstanbul 1314, s. 339; Cengiz Orhonlu, *Fındıklı semtinin tarihi*, «*Tarih Dergisi*» VIII, sayı 11-12 (1956) s. 57 ve bilhassa s. 64-65, mektebin kitabesi kısmen, çeşmenin kitabesinin tamamı ile. Her iki kitabede de Zevki Kadın kurucu olarak gösterilmiştir.

7 Karabet Balyan'ın yapıları hakkında bkz. A.de Caston, *Le grand mouvement architectural... : «les Balian», Revue de Constantinople* I, sayı 9 (1875) s. 406; Kevork Pamukciyan, *Balyan, Karabet Amira* maddesi, Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1960, s. 2089-2090. Ayrıca bkz. Rahip E. Boğosyan, *Balyan sülâlesi* (ermenice), «*Handes Amsorya*» dergisi, LXXXIV (1970) - LXXXVII (1972)'de çıkmış 12 makale. Salıpazarı veya Fındıklı Sultan sarayları olarak da bilinen bu iki kâgir yapı, Münire (1844-1862) ve Cemile (1843-1915) Sultanlar için yapılmış ve bunlardan birinde uzun süre II. Mahmud'un kızlarından Adile Sultan (1826-1899) yaşamıştır; bkz. Halûk Şehsuvaroğlu, *Tarihten sahifeler : Salıpazarı sarayları*, «*Akşam*» Gazetesi, 6 Eylül 1947; ay. yazar, *Yüzbeş sene evvel Sarayburnundan Ortaköy'e kadar bir gezinti*, «*Akşam*» Gazetesi, 22 Haziran 1949. Şehsuvaroğlu'nun yazdığına göre, Karabet Balyan'ın yaptığı saraylar 1856 da tamamlanmış, burada nakkaş Nikola, dökmeci Hacı İbrahim Ağa, çilingir Hoca Agop, sıvacı Mardiros ustalar çalışmışlar ve H. 1276 yılı Şevvalinde (1859 Nisanı) Sultanlar yeni saraylarına girmişlerdir. İnşaatı Hazine-i Hassa'dan Ali ve Mustafa Efendiler ile kâtip Sadullah Efendi idare etmişlerdir.

olmayan tuğlanın damgasız yüzü (alt yüzü) hayli kabardır. Daha düzgün olan üst yüzde dikdörtgen biçiminde, 5 cm 8 x 3 cm 8 ölçülerinde bir çerçeveye içinde لاظوروز (= Lazaros) adı eski harflerden oldukça güzel bir hatla basılmış bulunmaktadır. Bu adın hamura sert bir damga ile, tuğla henüz yaş iken bastırıldığı anlaşılmaktadır. Fakat dikkate değer bir husus, damganın gelişi güzel bastırılmayıp, tam ortaya ve yazı çerçevesinin tuğla kenarlarına paralel gelecek biçimde, intizamla bastırılmış olmasıdır. Duvar içinde kalacak ve harca gömülecek olan bir tuğlaya, damganın bu kadar dikkatle niçin bastırıldığı merakla değer. Bu sadece bir tuğlacının «firma» markası olmaktan çok, aynı tuğlacının adını ebediyete sürdürmek gayesiyle vurulmuşa benzemektedir. Moloz arasında bütün tuğlaların böyle damgalı olmaması ve sadece iki tuğlada damganın bulunması, harmanda bütün malzemenin değil yalnız bazılarının damgalandığına bir işaret sayılmalıdır görüşündeyiz.

Bizans damgalı tuğlalarındaki yazılarda genellikle harflerin kabartma olduğu dikkati çeker. Bu Osmanlı devri tuğlasında ise damga onlara nisbetle hem çok ufak hem de Lazaros adını meydana getiren harfler oyuk olarak yapılmıştır. Böylece bu Türk devri damgasının Bizans devri damgasından teknik bakımdan da değişik olduğu görülmektedir. Bu damgadaki Lazaros yazısına gelince bunun bir tuğla harmanının sahibinin adı olduğunu tahmin etmekteyiz⁸. Şimdilik bu kısa notumuzla Osmanlı devri Türk yapı sanatında da damgalı tuğlalar bulunduğuna işaret ediyor, bundan böyle bu hususa da dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatıyoruz⁹. Belki ileride bu

8 Zevki Kadın sıbyan mektebi, Nuruosmani caminin yapımının bittiği yıllara aittir. Zaten Sıbyan mektebinin vazifesi de Nuruosmani camii vakfından sağlanmıştı. Böyle tuğlalar —eğer sıbyan mektebine ait iseler— cami ile eklerinin yapısında da kullanılmış olabilirler. Nuruosmani caminin yapımı hakkında etraflı bilgi veren bir kaynak olan ve bina emini Ahmed Efendi tarafından yazılan *Tarih-i cami-i şerifi Nur-i Osmanî (Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, sayı 49-62; 1335 = 1919 - 1337 = 1921 eki) İstanbul 1339 (1923)'de caminin malzemesini sağlayanlar arasında böyle bir ada raslanmamaktadır.

9 Kadırgalıman'ında Bizans devrinin Sergios ve Bakkhos kilisesinden camie çevrilmiş olan yapının galeri döşemesinde de bazı tuğlalarda rozet biçiminde iki ayrı desende baskı işaretler bulunmaktadır. Çok yıl önce bunlar dikkati çekmiş, ve Bizans işi oldukları ileri sürülmüştür. bkz. A. van Millingen, *Byzantine Churches in Constantinople*, London 1912, s. 79, res. 22 (yalnız birinin resmi ile); Mango, *not 2'deki yazısı*, s. 19, res. 1'de ikisinin de resmini ko-

çesit örneklerin daha da artması ile Türk devri tuğlacılığı hakkında daha geniş bilgi edinmek mümkün olacaktır. Ayrıca arşiv vesikalarında da belki de harmanların damga vurmaları ile ilgili bir vesikaya raslamak kabildir¹⁰. Ahmed Refik Altınay (1880-1937) tarafından yayınlanan Arşiv vesikalarından bazılarında tuğlacı ve kiremitçi esnafının bir kısmının Hori denilen yerde çalıştıkları öğrenilmektedir. Hori, Rumların Makrihori olarak adlandırdıkları yerdir ki, buraya Türkler Makriköy demişler, sonra bu ad Bakırköy'e gevrilmiştir. İstanbul dışındaki bu yerin çok yakın tarihlere gelinceye kadar halkının büyük çoğunluğunun Rum olduğu bilinir. Belki de elimize geçen Lazaros damgalı tuğla buradaki harmanların birinde yapılmış ve pişirilmiştir. Ait olduğu yapının iki ayrı devreye sahip bulunuşu ve bu damgalı tuğlaların bunlardan hangisinden çıktığının kesinlikle bilinmeyişi, açık bir tarihlemeye imkân vermemektedir. Ancak bu damgalı tuğlalar en erken olarak sıbyan mektebinin yapılaş tarihi olan 1755/56 ile, en geç olarak komşusundaki Sahil-sarayın yapılaş tarihi olan ortalama 1860 tarihleri arasına aittir.

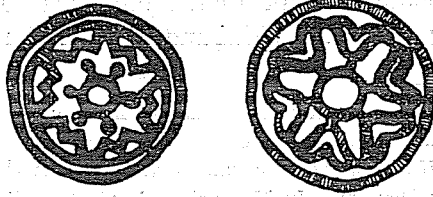
Bu makalemiz 1979 yılında yazılarak basılmak üzere teslim edildikten sonra, Topkapı Sarayı Müzesi'nde görevli iki eski öğrencimiz, Hülya Tezcan ile Nedret Bayraktar, Sarayın dördüncü avlusunda atılmış molozlar arasında buldukları bir başka damgalı tuğla parçası getirdiler. Elimize geçen parça alışılmamış bir biçimde olup çok dar ve uzundur. Eninin ancak 5 cm 7 olmasına karşılık uzunluğu 20 cm kadardır. Bir ucu kırık olduğundan uzunluğu tam olarak öğre-

arak bunların Bizans işi oldukları görüşüne katılmıştır. Fakat biz bu tuğlaların ve damgalarının Türk devrine ait oldukları görüşündeyiz, bkz. Semavi Eyice, *Kapu Ağası Hüseyin Ağa'nın vakıfları, «Atatürk Üniversitesi —Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi— In Memoriam Prof. A. Gabriel» IX (1978) s. 183, ve s. 238'de res. 60. Bu tuğlaların Türk devrine ait oldukları hususundaki dayanağımız, bunların altıgen biçimde oluşlarıdır. Bizans yapı sanatında bizim bildiğimiz kadarı ile şimdiye kadar altıgen tuğla kullanılmamıştır.*

10 Ahmed Refik tarafından yayınlanan vesikalar arasında tuğlacı ve kiremitçilerle ilgili birçok kayıtlara raslanır. Bunların çoğunda yapılan tuğla ve kiremitlerin belirli ölçülerde olması ve yeteri kadar pişirilmesine dikkat edilmesi istenmektedir, bkz. *Hicri onbirinci asırda İstanbul hayatı*, İstanbul 1931, s. 22, no. 46 (H. 1005 = 1596/97), s. 23, no. 49 (H. 1004 = 1595/96), s. 42, no. 80 (H. 1018 = 1609/10); *Hicri On ikinci asırda İstanbul hayatı*, İstanbul 1930, s. 31, no. 44 (H. 1112 = 1700/01), s. 35, no. 53 (H. 1114 = 1702/03), s. 79, no. 107 (H. 1135 = 1722/23), s. 169, no. 202 (H. 1163 = 1748/49).

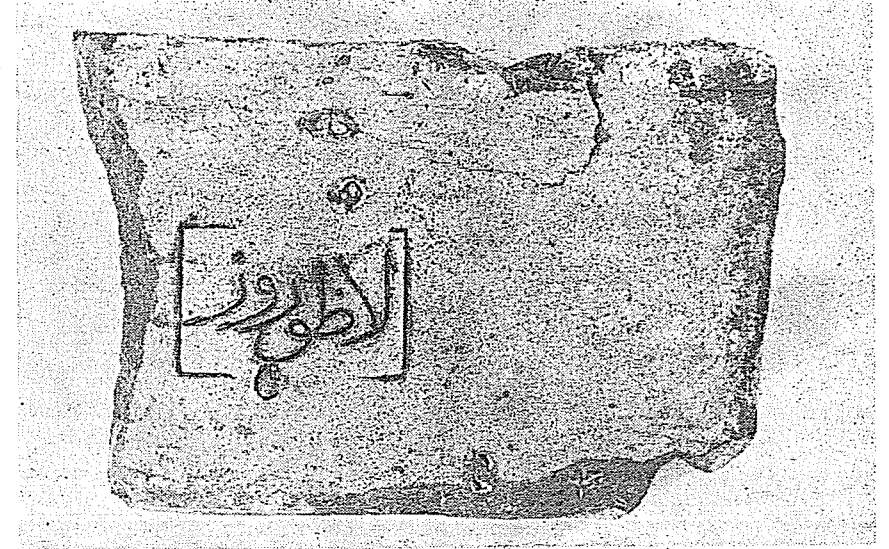
nilememekte, fakat damganın hemen hemen ortalarında olacağı düşünülerek bu ölçüde bir uzunluğun bahis konusu olabileceği tahmin edilmektedir. Tuğla intizamsız bir kalınlığa sahiptir. Bazı yerde 4 cm'yi bulan kalınlık, 2 cm. ye kadar düşmektedir. Böyle dar yüzölçümlü bir tuğlanın nasıl bir yerde, hangi gaye ile kullanılmış olabileceğini bilemiyoruz.

Tuğlanın muntazam ve düzgün üst yüzünde bu defa 3 cm 7 uzunluk ve 2 cm 8 genişliğinde oval bir çerçeve içinde شهباز Şahbaz adı okunmaktadır. Böylece elimize geçmiş olan bu ikinci damga, oval ve küçük bir çerçeve içinde bulunuşu bakımından öncekinden biraz değişik bir biçim göstermektedir. Fakat bir hususu kesin olarak isbatlamaktadır ki o da, Osmanlı devri Türk yapılarında damgalı tuğlaların kullanılmış olmasıdır. İleride yıkımlar ve bilhassa restorasyonlar sırasında dikkat edilecek olursa şüphesiz daha başka örnekler bulunacaktır¹¹. Bunlardan bazılarının tarihleri bilinen yapılarda ortaya çıkması ile de, şimdiye kadar hiç dikkati çekmeyen bu konunun kronolojisi tesbit edilebilecektir. 26.6.1979.

Çizim 1. Küçük Ayafosya camii'nin üst katında yere döşenmiş tuğlaların damgaları.

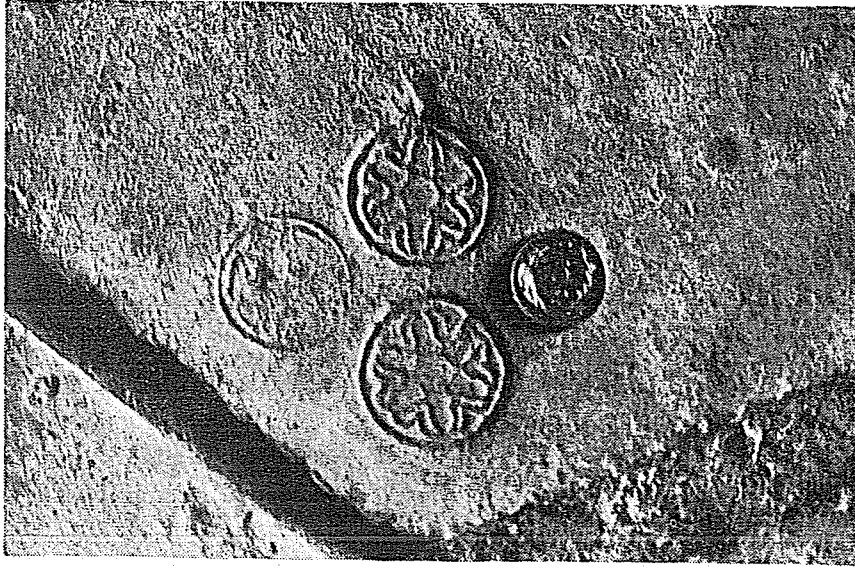
¹¹ Bu tuğlayı bulmuş olan Bayan Hülya Tezcan, bunların Topkapı Sarayı dışındaki molozların arasında pek çok olduğunu söyledi. Ayrıca bir kaç yıl önce, Kadıköy'de Moda'da şimdi Kız Lisesi olan Mahmud Muhtar Paşa konağının solundaki çıkmaz sokak kenarında aynı damgaya sahip tuğlalardan bir duvar kalıntısı görmüş olduğunu da ifade etti.

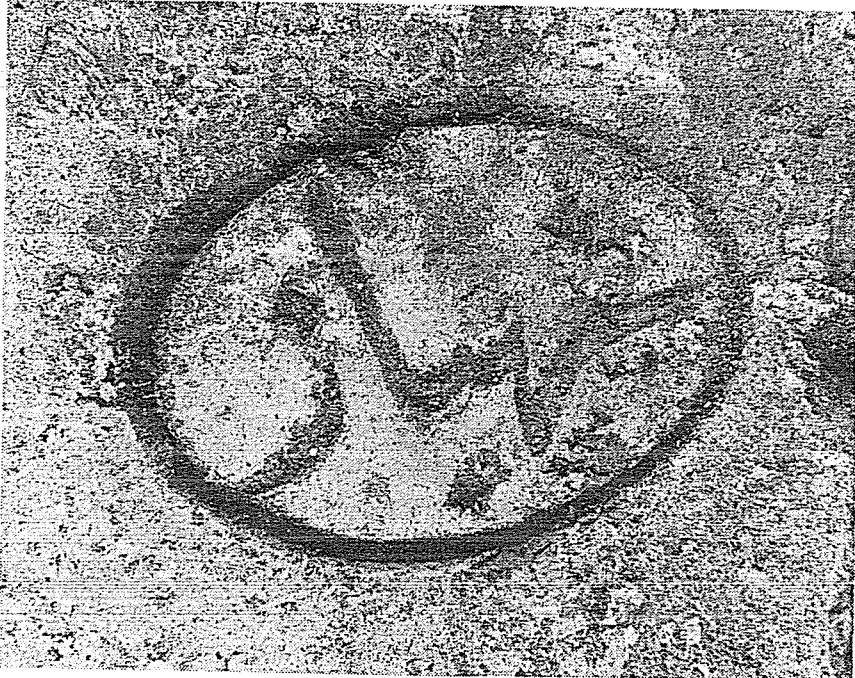
Resim 1. Fındıklı'da bulunan damgalı tuğla.

Resim 2. Aynı damganın yakından çekilmiş resmi.

Resim 3. Küçük Ayasofya camiiinde tuğla damgaları (Ölçek olarak sağ tarafa madeni beş liralık konmuştur).

Resim 4. Topkapı Sarayı dış avlusunda bulunan tuğlanın damgası.

XVIII. YÜZYILDA TÜRK SANATI VE TÜRK MİMARİSİNDE AVRUPA NEO-KLÁSİK ÜSLUBU*

Semavi EYİCE

Osmanlı devri Türk mimarlık sanatı genellikle üç büyük bölüme ayrılır : Bunların birincisi kuruluş ve ilk gelişme safhasıdır ve 14. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına kadar olan devreyi içine alır. İkincisi Türk sanatının klásik çağı olup 16. yüzyıl başlarından 18. yüzyıl başlarına kadar sürmüştür. Üçüncü büyük bölüm ise Türk sanatında Avrupa'dan gelen Batı sanatı tesirleri devridir. Bu, 18. yüzyıl başlarında başlayıp 19. yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir. Bu büyük devir şu şekilde daha ufak arabölümlere ayrılabilir : Türk sanatında Batı tesirleri 18. yüzyılın başlarındaki bir geçiş safhasından (1703-1740) sonra, Türk Baroğu ile başlar ve bu genellikle

* Bu makalemiz 5-10 Ekim 1973 tarihinde İtalya'da Napoli'de düzenlenen olan İtalya'da Neo-klásik üslubun yaratıcılarından *Luigi Vanvitelli ve 1700'ler Avrupa'sı* Milletlerarası Kongresi'nde sunulan fransızca bildirinin türkçe metnidir. (Bu kongre hakkında raporumuz için bkz. *Uluslararası XVIII. yüzyıl mimarisi ve Vanvitelli'yi anma Kongresi*, «*Belleten*» XXXVIII (1974) s. 347-348). Türk Tarih Kurumu adına katılmış olduğumuz bu kongredeki bildirimimizin metni, kongre bildiriler kitabında basılmak üzere 1973 yılı sonlarında gönderilirken, feci ölümünün acısını daima duyduğumuz, Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Bedrettin Cömert tarafından italyancaya çevrilmesi teklif edilmiş ve isteği olumlu karşılamamız üzerine de bu dile çevrilmiştir. Metnimizi 1974 yılı başında Napoli'ye gönderdik. Fakat bildiriler kitabının basımının tamamlanması ise ancak 1980'de mümkün oldu ve bu kitabı bu yılın yaz aylarında elde edebildik, bkz. S. Eyice, *L'architettura Turca del secolo XVIII. e lo stile Neoclassico nell'arte Turca, Celebrazioni Vanvitelliane MCMLXXIII - Luigi Vanvitelli e il 700 Europeo - Atti del Congresso Internazionale di Studi, Napoli - Caserta, 5-10 Novembre 1973*, Napoli 1979, II, s. 421-432, lev. 113-125. Bu türkçe metin, yedi yıl önce hazırlanmış olup, üzerinde hiçbir değişiklik yapılmaksızın sadece bibliyografyasına yeni yayınlardan en önemlileri ilâve edilmek suretiyle *Sanat Tarihi Yıllığı*'na verilmiştir.